

МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ТА ПРИВАТНЕ ПРАВО

Борох А.Ю.

студент,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ФІЗИЧНА ОСОБА – СУБ'ЄКТ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

На сьогодні особливої актуальності та дискусійності набуває питання визначення кола суб'єктів міжнародного права. Останнє зумовлено тим, що у міжнародному праві відсутні будь-які джерела, які б вказували на конкретний перелік таких суб'єктів. Крім того, стрімкий розвиток суспільних відносин призводить до того, що ще з середини ХХ століття тенденція виключності держави як суб'єкта міжнародного права змінюється на іншу, адже поступово з'являться нові категорії, у тому числі постає питання щодо міжнародної правосуб'єктності фізичної особи.

Слід зазначити, що серед науковців сформувалися різні думки з приводу того, чи можна говорити про правосуб'єктність індивіда у сфері міжнародного публічного права. З цього приводу, одні зазначають, що фізична особи не є суб'єктом міжнародного права (Лукашук І. І., Тункін Г. І. Тощо), інші наголошують на тому, що фізична особа все ж таки має міжнародну правосуб'єктність, але остання зумовлена певними особливостями (Дмітрієв А. І., Ігнатенко Г. В. тощо), треті визначають індивіда як суб'єкта міжнародного публічного права (Мицик В. В., Тарасов О. В., Цимбрівський Т. С. тощо).

Взагалі, суб'єкт міжнародного права – це багатогранне поняття, що поєднує сукупність ознак, серед яких центральне місце належить правосуб'єктності. Основні ознаки поняття «суб'єкт міжнародного права» можна визначити так: становить відносно самостійне утворення щодо інших учасників міжнародних відносин; його статус забезпечують відповідні суб'єктивні права та обов'язки, які виникають в результаті його вступу у правовідносини з іншими суб'єктами, безпосередньо на підставі норм міжнародного права; характеризується не лише правоздатністю чи дієздатністю, але й також деліктоздатністю [1, с. 94].

Традиційно фізична особа не визнавалася суб'єктом міжнародного права, адже: 1) індивіди знаходяться під юрисдикцією відповідної держави та виступають суб'єктами внутрішньодержавних правових відносин, тому вони не мають самостійного міжнародного статусу; 2) права та свободи індивіда, що закріплені в міжнародно-правових документах, у першу чергу, є проявом волі держав; 3) суб'єктами МП можуть бути лише правотворчі учасники міжнародних правовідносин, тобто, на їх думку, суб'єкти міжнародного права

виступають його творцями, їх волею створюються норми міжнародного права. Індивіди не можуть виступати творцями міжнародного права; 4) суверенітет – це основа правосуб'єктності; 5) суб'єкт права повинен бути здатним здійснювати автономну волю; 6) суб'єкт повинен мати здатність бути учасником контрольного механізму щодо здійснення норм міжнародного права [2, с. 164-165].

Радянська доктрина міжнародного права, аж до припинення існування СРСР, також категорично заперечувала міжнародну правосуб'єктність фізичних осіб, оскільки вона виходила з того, що індивід не може мати ні правоздатності, ні дієздатності у міжнародних правовідносинах. Черниченко С.В. дійшов категоричного висновку про те, що «індивіди ні за яких умов не є і не можуть бути суб'єктами міжнародного права», до того ж, «оскільки існують об'єктивні межі міжнародного права як права, що регулює міждержавні відносини і не розповсюджується безпосередньо на індивідів, форми його впливу на положення індивідів визначаються його природою. Зміна цих форм можлива лише в результаті зміни природи міжнародного права, його об'єктивних меж, але така зміна означатиме кінець міжнародного права» [3, с. 27].

У сучасній літературі з цього питання існують також різні точки зору. Проте більшість науковців наполягають на тому, що індивіди повинні визнаватись суб'єктами міжнародного права. З цього приводу професор Тимченко Л. Д. зазначає, що «в сучасному міжнародному праві існує ряд норм, які поширюються безпосередньо на індивіда (йдеться про міжнародно-правові акти в галузі захисту прав людини та відповідальності за злочини проти людства), а якщо є відносини, в яких беруть участь індивіди, і ці відносини врегульовані міжнародним правом, то, звичайно, що учасники таких відносин повинні визнаватись суб'єктами міжнародного права» [4, с. 47].

В той же час, на сучасному етапі розвитку міжнародного права домінуючою все ж таки є думка з приводу того, що індивід є суб'єктом міжнародного права. Останнє підтверджується зокрема тим, що міжнародне право може безпосередньо створювати для особи права й обов'язки, індивід може звертатися до міжнародних судових установ для захисту своїх прав, а також індивіди є суб'єктами міжнародної кримінальної відповідальності за міжнародні злочини і тому є суб'єктами міжнародного права.

Одним з найважливіших доказів підтвердження існування міжнародної правосуб'єктності індивіда є наявність його міжнародної відповідальності. Зокрема дане питання досить доцільно розглядати в контексті результатів Нюрнберзького процесу. Так у ході Нюрнберзького процесу сторона захисту використала класичну концепцію держави як єдино можливого суб'єкта міжнародного права. Адвокати прямо зазначали, що відповідальність повинна нести Німеччина, а не окремі фізичні особи, посилаючись на концепцію «державного акту» і стверджуючи: там, де розглядувана дія була дією,

здійсненою державою, особи, які практично здійснили її, не несуть особистої відповідальності, а залишаються під захистом доктрини про суверенність держави [5, с. 19-292].

У той же час, Міжнародний Військовий Трибунал (далі – МВТ) підтримав позицію обвинувачення й відкинув доктрину «державного акта», що нібито захищає фізичних осіб від кримінального покарання. Вирок свідчить: «Злочини проти міжнародного права вчиняються людьми, а не абстрактними категоріями, і тільки шляхом покарання окремих осіб, які вчиняють такі злочини, можуть бути дотримані настанови міжнародного права». Посилаючись на ст. 228 Версальського договору як ілюстрацію самої можливості несення фізичними особами міжнародної кримінальної відповідальності, а також звертаючись до ст. 7 Статуту МВТ, Трибунал констатував: «Той, хто порушує закони ведення війни, не може залишитися безкарним на підставі того, що він діє відповідно до розпоряджень держави, якщо держава, даючи свою санкцію на подібні дії, виходить за межі своєї компетенції, що надається їй згідно з міжнародним правом» [6, с. 203].

Таким чином, МВТ сформулював принцип персональної відповідальності фізичної особи за вчинення міжнародних злочинів, який був підтверджений резолюціями Генеральної Асамблеї ООН, практикою міжнародних трибуналів *ad hoc* (Статут Міжнародного трибуналу з військових злочинів на території колишньої Югославії – ст. 7, п. 1; Статут Трибуналу по злочину геноциду в Руанді – ст. 6 та ін.), і ліг в основу Статуту Міжнародного кримінального суду (ст. 25). Крім того, він знайшов своє відбиття в документах Комісії міжнародного права ООН. У ст. 4 проекту Кодексу злочинів проти миру і безпеки людства 1996 р. вказується, що «відповідальність окремих осіб за злочини проти миру і безпеки людства, передбачена в цьому Кодексі, жодним чином не впливає на відповідальність держав по міжнародному праву» [6, с. 203].

Крім того, як зазначає Н. С. Кучерук, що «існують достатні правові підстави не погодитись із позицією науковців, щодо того що фізичну особу не можна вважати суб'єктом міжнародного права. Насамперед, слід зазначити, що звертаючись до Європейського суду з прав людини у справах проти держави громадяни стають повноправними учасниками міжнародних відносин. У даному контексті було б нелогічно говорити про відсутність у громадян здатності до незалежної реалізації міжнародних прав та обов'язків, а отже, і відсутності міжнародного правового статусу, адже, «опонентом» фізичної особи на міжнародно-правовій арені виступає держава як інший самостійний суб'єкт міжнародного права. Більше того, Європейський суд з прав людини у своєму рішенні від 05.02.1963 р. зазначив, що співтовариство констатує новий правовий порядок у міжнародному праві, за яким переваги держав щодо їх суверенних прав обмежуються, і суб'єктами визнаються не лише держави, а й громадяни» [7, с. 74].

Отже, підсумовуючи зазначене вище, можна зробити висновок, що на сьогодні існують достатньо вагомі аргументи визнання фізичної особи суб'єктом міжнародного права. У той же час, у зв'язку з постійним розвитком суспільних відносин, дане питання залишається дискусійним та постійно потребує додаткового дослідження.

Список використаних джерел:

1. Цимбрівський Т. С. Доктринальні підходи до дослідження правосуб'єктності у міжнародному праві / Т. С. Цимбрівський // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2012. – С. 91-100.
2. Чехович Т. В. Статус індивіда у міжнародному публічному праві (питання правосуб'єктності) / Т. В. Чехович // Європейські перспективи № 4. Міжнародне право. – 2013. – С. 162-167.
3. Мицик В. В. Питання про міжнародну правосуб'єктність фізичної особи / В. В. Мицик // Альманах міжнародного права. – 2010. – Вип. 2. – С. 25-36.
4. Тимченко Л. Д. Международное право: учеб. / Л. Д. Тимченко ; Ун-т внутр. дел МВД Украины. – Х.: Консум. – 1999. – 528 с.
5. Нюрнбергский процесс: Сб. материалов: В 8-ми т. – Т. 8 / Отв. ред. Н. С. Лебедева. – М.: Юрид. лит., 1999. – 792 с.
6. Тарасов О. В. Міжнародна правосуб'єктність людини в практиці Нюрнберзького Трибуналу / О. В. Тарасов // Проблеми законності. – 2011. – Вип. 115. – С. 200-206.
7. Кучерук Н. С. Фізична особа як суб'єкт міжнародного права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/227/Kucheruk_fizychna_osoba_subject.pdf?sequence=1

Д'яконова А.Д.
студент,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ВИЗНАННЯ ЯК ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ФЕНОМЕН ІСНУВАННЯ НЕВИЗНАНИХ ТА ЧАСТКОВО ВИЗНАНИХ ДЕРЖАВ

Актуальним питанням сьогодення є визнання держав. Так, одні держави з об'єктивних і суб'єктивних причин припиняють існування (наприклад, НДР, СРСР, СФРЮ, Чехословаччина), інші з'являються на політичній карті світу (Україна, Білорусь, Росія, Словаччина, Хорватія, Чехія тощо). Постає питання щодо того, як будувати свої відносини з новою державою? У міжнародно-правовій площині це означає необхідність визнання або не визнання новоствореної держави, а в деяких випадках і розв'язання проблеми правонаступництва.